

BERT EDSTRÖM

Stillahavsasien som utmaning

I sitt bidrag ovan ger Staffan Helmfrid en insiktsfull beskrivning av hur verksamheten inom ett nytt forskningsfält, Stillahavsasien, byggdes upp vid Stockholms universitet under 1980-talet.¹ Som professor och sedermera dekanus, prorektor och rektor hade han konfronterats med kraven på att universitetet i sin forskning och utbildning måste ta hänsyn till att världen höll på att ömsa skinn och bygga upp studierna av länder, regioner och kulturer som dittills i stort sett negligerats.

En sådan region var Stillahavsasien. Den satsning som under 1980-talet gjordes av Stockholms universitet på detta nya forskningsområde var egentligen ganska följdriktig. Undervisning i kinesiska hade utan avbrott bedrivits vid universitetet sedan 1945, och 1965 inrättades en professur i sinologi. Två år senare tillkom en professur i indologi och efter ytterligare två år en professur i arabiska. Även i japanska och koreanska bedrevs undervisning sedan 1960-talet och 1975 tillkom en professur i japanska. Tillkomsten av dessa professurer var led i en medveten satsning från universitetet som inte alltid möttes med någon större förståelse utan universitetet fick ta emot ironiska gliringar ganska ofta till en början, vilket Helmfrid vittnat om i andra sammanhang.

Universitetets satsning gjorde att det med sina professurer i sinologi, japanologi och undervisning i koreanska stod sig väl i jämförelse med andra representativa europeiska universitet. Denna profil stärktes genom andra satsningar. Vid sidan av språkprofessorerna tillkom Centret för Japanstudier 1976. 1983 tog universitetet ett nytt grepp på undervisningen om Östasien genom att inrätta Östasien-linjen, en lokal utbildningslinje med inriktning Kina, Japan och Korea. 1984 ombildades Japancentret till Centrum för Stillahavsasienstudier (Center for Pacific Asia Studies, CPAS). Med CPAS tillkom en

---

¹ Staffan Helmfrid och jag har kommit överens om att basera det vi skriver på tillgängliga dokument. Vi skriver om inledningsåren för CPAS men det kan finnas anledning att återkomma, eftersom rektor Kåre Bremer nyligen fattat beslut med innebörden att CPAS kommer att upphöra som egen organisatorisk enhet vid årsskiftet.

institution vars geografiska ansvarsområde var gigantiskt men vars inrättande kan ses som en anpassning till de krav på universitetet som ställdes av det omgivande samhället.

Styrelse i fokus

De obestridliga framgångarna för eldsjälarna som låg bakom att universitetet satsade på det nya forskningsområdet Stillahavsasien berodde på att de målmedvetet och steg för steg lade grunden till den nya verksamheten. Om Japancentret skriver Helmfrid att det hade en engagerad styrelse och detta var också fallet med CPAS. Såväl rektor som universitetsdirektören och föreståndaren var medlemmar ex officio. Övriga ledamöter hade handplockats av rektorsämbetet med lyckat resultat. Som Staffan Helmfrid skriver representerade styrelsen en imponerande kompetens. Den blandning av ledamöter från forskarvärlden och samhället i övrigt som värvats visade sig bli en styrka för CPAS. Det var säkerligen en viktig orsak till att verksamheten snabbt fann sin form.

Det var slående vilket intresse som styrelsens ledamöter visade för verksamheten. Ledamöterna infann sig inte bara till sammanträdena utan medverkade på olika sätt i verksamheten. Jag kunde aldrig spåra någon tvekan från ledamöterna när de ombads göra en insats. Mest imponerande i mina ögon var kanske Åke von Sydow som kom från ASEA till den akademiska miljön, förbluffades över skillnaden mellan drivet i ett stort exportföretag och den sävliga akademiska lunken men fattade snabbt galoppen och agerade på det sätt som var börligt i ett akademiskt sammanhang. Men hans timida framtoning och konstruktiva sinne kunde inte helt dölja den dynamiska personligheten. Att han utsågs till vice ordförande i styrelsen efter Gunnar Heckscher och upprätthöll posten under alla år därefter var ett lyckokast och bidrog till att universitetslunken var mindre framträdande vid CPAS än en traditionell universitetsinstitution. Enda exemplet jag minns på att han inte nådde framgång var när han ombads sondera ASEA:s vilja att ekonomiskt stödja ett projekt och återkom med beskedet att företaget ansåg att forskningen var något som ankom på staten att bekosta.

I detta avseende hade troligen Sven Nilsson samma syn men han var inte alls främmande för att även universitetsexterna intressenter skulle förmås göra insatser. Han var LO:s ombudsman för forskning och utbildning och vice ordförande i både universitetsstyrelsen och UHÄ (Universitets- och högskoleämbetet). Liksom Åke von Sydow ställde han upp som medlem i CPAS sty-

relse ända tills styrelsen fick silkessnöret och ersattes med en rådgivande nämnd, som tillsattes och sammanträdde några gånger för att därefter aldrig avhöras. Mest betydde Sven Nilsson som en stabil stötta i bakgrunden som kunde uppåddas vid behov när trögheten i det akademiska systemet blev alltför enerverande. Om Staffan Helmfrid var den som lanserat och inom universitetet drivit igenom idén med CPAS, i mycket mot fakulteternas vilja eftersom han också såg till att alla fakulteter fick bidra ekonomiskt, så sågs nog Sven Nilsson som "pappa" till CPAS i den meningen att han bidrog till att universitetet fick gehör hos statsmakterna för den nya satsningen. Centralt placerad inom det forskningspolitiska beslutsfattandet och med full insikt om den vikt för svensk ekonomi som de östasiatiska länderna skulle få blev han och Staffan Helmfrid ett tandempar som idogt och framgångsrikt arbetade för att lägga grunden till kunskapsuppbyggandet, där universiteten spelade, eller åtminstone borde spela, en viktig roll.

Staffan Helmfrid var ena halvan av det som benämndes RÄ, rektorsämmbetet, och i andra halvan, universitetsdirektören Rune Lindquist, hade SU en lika skicklig som effektiv högsta tjänsteman, som lika intresserad som Helmfrid av satsningen på länderna i Stillaohavsasien rörde undan hinder och eliminerade problem som uppstod. RÄ bildade tillsammans med två ledamöter av CPAS styrelse, Åke von Sydow och Sven Nilsson, en slagkraftig kvartett som i mycket kom att sätta sin prägel på den verksamhet som byggdes upp. Kanske var det tur men gissningsvis mest gott omdöme som gjorde att RÄ såg till att CPAS, som sorterade direkt under RÄ, inom universitetsledningen hantearades av drivande och positiva handläggare som inte excellerade i felfinneri och effektsökeri. Jonas Engberg, som gick från att vara exekutiv sekreterare i Japancentret till att ha samma post inledningsvis i CPAS och med tiden blev SU:s "utrikesminister", var alltid på plats och beredd till ett handtag även sedan han överlämnat till CPAS nye föreståndare George Totten att ta tag i verksamheten. Så småningom kom Pia Bjerén in bilden som den som inom RÄ hanterade CPAS och det var bara att gratulera CPAS, eftersom hon fick mångt irritationsmoment och potentiella fadäser att pysa ihop.

Utbildningsledarna Lars Cleve och Jan Hedin spelade en viktig roll genom osvikligt gott omdöme och sin förståelse för de behov som ett nyskapat och resursknäppt forskningsinstitut hade. Särskilt Cleve framstod som en klippa när det blåste snålt. När tanken på en lokal utbildningslinje med inriktning på Östasien togs upp av Torbjörn Lodén och mig var det mer en dröm än en handfast plan men det visade sig omgående att Cleve var en entusiastisk till-

skyndare av tanken, och per omgående gavs klartecken från universitetet till att inrätta linjen. Samma beredvillighet att stå bi vinnlade sig Cleve om även när det gällde CPAS.

Verksamheten tar form

När George Totten tillträdde som CPAS nye föreståndare var utgångsläget för centrets kommande verksamhet inte oävet. Som amerikansk akademiker och tjänstledig från sin post som prefekt för den statsvetenskapliga institutionen vid University of Southern California var han van vid att ha betydligt mer resurser och personal till sitt förfogande men han kavlade genast upp de imaginära ärmarna och satte igång. Även om han talade god svenska och var ett respekterat namn som statsvetare behövde han en del assistans i början för att ta sig fram i den byråkratiska snårskog som det svenska akademiska landskapet onekligen kan te sig som. Som statsvetare hade Totten en ämnesbroder i styrelsens vice ordförande Gunnar Heckscher, välkänd statsvetarprofessor och tidigare ledare för Högerpartiet. Han hade varit drivande inom Japancentret och framstod som den eminens han också var efter sin tid som ambassadör i Indien, Japan och Sydkorea. Det trista slut han fått som partiledare tillhörde nu historien och han blev en formidabel draghjälp för Totten, när den nya verksamheten skulle dras igång.

Som Staffan Helmfrid skriver tog det över ett år innan den nya föreståndaren var på plats. Trots detta fick CPAS verksamhet en flygande start. Redan i november 1983 hade RÄ ansökt om medel från Forskningsrådsnämnden (FRN) för att utveckla Stillahavsasien-studierna och när denna ansökan beviljades säkrades resurser för ett viktigt projekt under första verksamhetsåret. God skjuts åt verksamheten i initialskedet gavs av den verksamhet som Japancentrets exekutive sekreterare Jonas Engberg initierat i nära samråd med RÄ och bedrivit inom ramen för Japancentret och som CPAS fortsatte driva. Till en början kom därför ett framträdande drag i CPAS verksamhet att vara att den inriktades på att anordna vetenskapliga symposier.

Ett och ett halvt år innan Totten tillträdde hade RÄ på initiativ av Gunnar Heckscher tagit upp tanken på ett kinesisk-svenskt seminarium om offentlig förvaltning, där Sveriges samtliga professorer i ämnet och en rad generaldirektörer, ofta Heckschers tidigare elever, fick möta gräddan av kinesiska administrationsforskare. Seminariet, som med tiden kom att benämnas symposium, var tudelat och genomfördes dels i december 1984 i Stockholm, där det öppnades av statsrådet Ingvar Carlsson, och dels i Peking i november följande

de år. Samarbetspartner var Kinas akademi för samhällsvetenskaper, som 1987 utgav de svenska bidragen i kinesisk översättning. De uppdaterade kinesiska bidragen utgavs med tiden av CPAS i samarbete med Westview Press.

Ett annat projekt finansierat av FRN och Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) ordnades 1985 i samarbete med det ledande institutet i Sydostasien, Institute for Southeast Asian Studies i Singapore, "Economic Relations between Scandinavia and ASEAN: Issues of Trade, Investment, Technology Transfer and Business Culture". Huvudansvaret för genomförandet låg på företagsekonomerna Jan Selmer och Marianne Nilsson och den förstnämnde redigerade tillsammans med kollegan Tan Loong-Hoe den bastanta konferensrapporten på 357 sidor som kunde utges förvånande snabbt. En tredje vetenskaplig sammankomst som ordnades med ekonomiskt stöd av HSFR var den internationella workshopen "Trade and Growth in Pacific Asia", som organiserats av Carl B. Hamilton från universitetets Institut för internationell ekonomi.

Som framgår av verksamheten i början byggde denna på samarbete med forskare och institutioner inom och utom universitetet. De vetenskapliga sammankomsterna som initierats redan före tillkomsten av CPAS var en fortsättning av Japancentrets verksamhet men innebar samtidigt en expansion både geografiskt och disciplinärt av den verksamhet som tidigare bedrivits. Ett påtagligt och positivt inslag i den verksamhet som tog form med Totten vid rodret var att hans formidabla kontaktnät snabbt ledde till att ledande kännare av Östasien tog vägen förbi Stockholm för att hålla föreläsningar och seminarier vid Stockholms universitet. Även föreläsningar och seminarier med forskare från länder som Kina, Japan och Sydkorea ökade märkbart. I backspegeln framstår de vidgade vyer som Totten bidrog till att åstadkomma som hans kanske viktigaste insats under åren som CPAS föreståndare. Genom tillkomsten av CPAS ökades universitetets kontaktyta mot den internationella forskningen om Öst- och Sydostasien från att tidigare i linje med europeisk tradition ha haft sin tonvikt på humaniora. Nu kompletterades detta med samhällsvetenskap. Detta var helt i linje med RÄ:s intentioner.

Publikationsprogrammet

Konturerna till ett publikationsprogram tog form ganska snart. Upprinnelsen var att författare till uppsatser om Japan som framlagts vid svenska universitet kunde delta i en tävling och vinna en Japanvistelse bekostad av Finnair

och Högskoleföreningen vid Stockholms universitet. Inom styrelsen diskuterades om enbart uppsatser framlagda vid SU skulle kunna delta men styrelsen valde att se centret som nationellt och gjorde tävlingen öppen för alla studerande vid svenska universitet och högskolor. Juryn med Gunnar Heckscher i spetsen gav priset till Lundajuristen Dan Louis Schneider som skrivit uppsatsen "Etableringsalternativ i Japan". Ett par andra uppsatser höll så bra klass att de trycktes upp för att kunna spridas.

Det ena gav det andra och när Mikael Radja Mitra, ekonom vid Kommerskollegium, skrivit färdigt sin rapport inom det FRN-finansierade CPAS-projektet "Stillahavsasien: Framtidens ekonomiska centrum" och sedan Norstedts gav ut rapporten i bokform hade centret hux flux början till ett publikationsprogram. När senare en serie Working Papers, baserade på uppsatser som presenterats vid CPAS seminarier, började utges lanserades publikationsprogrammet också formellt. Redan med de första utgåvorna i serien kunde ambitionerna skönjas. Mason C. Hoadleys "Roots of the Chinese Minority 'Problem' in Indonesia: The Eighteenth Century Turning Point in West Java" (oktober 1986) och Lars Ragvalds "Upward Mobility of a Refugee God: Hong Kong's Huang Daxian" (November 1986) visade att utgivningen skulle omfatta kvalificerade akademiska skrifter. Men redan den tredje, Virginia Capulong-Hallenbergs "The Philippines in 1986: The Fall of Marcos and the Rise of People's Power" (december 1986), presenterade rykande aktuell forskning.

En annan aspekt hos dessa publikationer är värd att lägga märke till – CPAS roll för att överbrygga barriärer mellan akademiska institutioner och discipliner. Mason Hoadley var Indonesienhistoriker knuten till Uppsala universitet, Lars Ragvald var Stockholmssinolog och blev med tiden professor i Lund, och Virginia Capulong-Hallenberg från Filippinerna var doktorand i statskunskap vid Stockholms universitet. I ett PM till styrelsen strax efter sitt tillträde skisserade Totten konturerna av en verksamhet som skulle göra att CPAS bidrog till att gränser överbryggades och barriärer bröts ner. Redan från starten byggde således verksamheten på samarbete med likasinnade. Att öka kontaktytan med det omgivande samhället hade varit en ledstjärna när RÄ utsåg CPAS styrelse och det fick genomslag också i verksamheten.

Inom publikationsprogrammet gjorde sig arvet från sinologinestorn Bernhard Karlgren påmint. När Karlgrens student Göran Malmqvist fyllde 60 år 1985 ställde redaktionen samman ett specialnummer av husorganet *Orientaliska studier*, som utgivits av Föreningen för orientaliska studier (FOS) sedan

1968. Inte nog med att Malmqvist var den mest seniore professorn på institutionen, han hade också varit en entusiastisk medlem av föreningens styrelse de första åren och det var inte minst hans förtjänst att föreningen redan från början blev utgivare av kvalificerad vetenskaplig litteratur med en dundersuccé som Carl Sunessons *Saurikathodaya: A yamaka-poem by Vasudeva. Translation, notes and introduction*, som i FOS' publikationslista angavs vara slutsåld redan när den utkom! I det Malmqvistska äronumret avtrycktes hans publikationslista och till min förvåning visade det sig att en tredjedel av hans skrifter, räknat i antal, tryckts i

Orientaliska studier. Det var onekligen en fjäder i hatten för tidskriften.

Jag var en av tidskriftens redaktörer och föreslog de andra i redaktionen att vi skulle göra ett experiment för att utröna nyttan och nöjet med att starta en engelskspråkig tidskrift. Utgivningen av den engelskspråkiga tidskriften hade tre syften: att sprida resultaten av den forskning om Öst- och Sydostasien som bedrevs vid Stockholms universitet, att utgöra ett kontaktorgan med andra forskare och att fungera som bytesobjekt. Det senare inte minst var viktigt i mina ögon. Jag hade haft god användning av Etnografiska museets bibliotek och arkiv. I ett samtal med en av de anställda berättade jag att jag var imponerad över samlingarna och blev förvånad när hon berättade att samlingarna byggts upp genom att museet använt sin vetenskapliga tidskrift *Ethnos* som bytesobjekt. I och för sig hade museet fått donationer och säkerligen köpt en del men i huvudsak hade man bytt till sig samlingarna.

Redaktionen sammanställde ett nummer av *Orientaliska studier* helt på engelska med merparten av bidragen skrivna av redaktörerna själva, tryckte inlagan i 400 fler ex än vanligt och satte på annat omslag på överupplagan och hux flux kunde både CPAS och redaktörstrion Torbjörn Lodén, Lars Ragnvald och jag glädjas åt den första utgåvan av *The Stockholm Journal of East Asian Studies*. Styrelsen gav klartecken till utgivningen. Vi i redaktionen drog nytta av vår nu ganska långa erfarenhet som redaktörer av *Orientaliska studier* och satte ribban högt. Varje nummer av SJEAS skulle bli bättre än det tidigare och så blev det också. Utgivningstakten kunde tyckas måttlig med ett nummer per år men arbetet kostade avsevärd tid och möda.

Efter några år föreslog Torbjörn Lodén att han skulle ta hela ansvaret som redaktör. Torbjörn som redaktör borgade i mina ögon för att tidskriften skulle fortsätta att utvecklas och jag drog det i CPAS styrelse som inte hade några invändningar. Trots en relativt liten upplaga, blev SJEAS med Torbjörn som redaktör en tidskrift fullt i klass med de bästa specialtidskrifterna som utgavs i

USA. När jag lämnade CPAS år 2000 var en av de saker som förföll de diskussioner jag fört med en ledande brittisk förläggare som imponerats av tidskriftens vetenskapliga halt och ville bli SJEAS förläggare. Detta skulle leda till att vi skulle utge två, eller kanske t o m fyra nr per år, så Torbjörn och jag grunnade mycket på saken. Var vi beredda att ta på oss det extraarbete det skulle innebära? Nu behövde vi inte bekymra oss eftersom tanken på internationell utgivning blev inaktuell när jag slutade på CPAS. Dessutom fick Torbjörn silkessnöret som redaktör kort därefter.

Biblioteksfrågan

Från Japancentret hade CPAS övertagit en omfattande samling av böcker och dokument om Japan som inköpts tack vare stora donationer. Energiska insatser gjordes av CPAS för att säkra anslag och donationer för att fortsätta bygga upp samlingen. Behovet av speciallitteratur var djupt känt. Ett PM från 1987 redovisar omfattningen av de svenska samlingarna på en del för CPAS relevanta områden. Det visade sig att universitetsbibliotekets samlingar var relativt goda på en del av de områden som undersöktes. De ojämförligt bästa samlingarna fanns i det sinologiska biblioteket på Skeppsholmen men de omfattade i stort sett enbart Kina och avsåg filologi, arkeologi och andra ärkehumanistiska områden och var inte till stort gagn för den som ville forska på de områden som var centrala för CPAS. Detta PM beskriver hur "tillflödet av material för forskningsändamål förutses öka". Trots detta skriver den luttrade PM-författaren lite pessimistiskt att "samlingarna inom centrets ansvarsområde [kan] förväntas öka i endast måttlig takt" inom ramen för bibliotekets löpande anskaffning, vilket lade hämsko på forskningen. Detta var ett hinder som blev allt märkbarare i takt med att forskningen breddades. ("Anskaffning av vetenskaplig litteratur rörande länderna i Öst- och Sydostasien", PM 3/11 1987).

Via nya donationer ökade dock CPAS boksamling. En donation på sju miljoner yen från en japansk privatperson möjliggjorde inköp av 2500 volymer, ett annat anslag på 100.000 kr bekostade initieringen av planeringsarbete i biblioteksfrågor i samarbete med Stockholms universitetsbibliotek (SUB). Utbyte av vetenskaplig litteratur drogs igång med Tamkang University (Taiwan) på initiativ av Åke von Sydow. Både japanska ambassaden och den japanska handelsorganisationen JETRO:s (Japan External Trade Organization) Stockholmskontor slutade kasta böcker när de rensade hyllorna utan ringde mig och jag ordnade hämtning och värdefullt material kunde tillföras universitetet.

Ett inslag som fungerade bra var också att använda SJEAS som bytesobjekt. Efter några år kunde CPAS förse SUB med 150 löpande tidskrifter och serier. Med tiden blev det ogörligt för CPAS personal att ha hand om samlingen eftersom den expanderat ganska ordentligt och den överläts till SUB som i ett slag fick ett kraftigt tillskott till sina samlingar av böcker om länderna i Stilla-havsasien. När CPAS i fortsättningen erhöll donationer för inköp av böcker överfördes medlen till SUB.

Planer och planering

När CPAS tillkom angavs syftet föredömligt klart: centret skulle bidra till att på lång sikt bygga upp den svenska kompetensen vad gäller Stilla-havsasien. Nyckelorden var "bidra till", "på lång sikt" och "kompetens" noterades i ett PM avsett för styrelsen i januari 1987. Det stod klart att det geografiska ansvarsområdet, Stilla-havsasien, i sig var gigantiskt och "ger vid handen att de uppgifter som Centret åtar sig bör väljas med stor omsorg". Om valet inte träffades med omdöme så var det nog problem snarare än möjligheter som skulle komma att torna upp sig. Förutsättningarna och möjligheterna för verksamheten måste noga beaktas. Det pekades bland annat på att en förutsättning för arbetet på sikt var att samarbete med externa parter kom till stånd. Givetvis var samarbete inom den egna organisationen lika avgörande.

Här gällde att det fanns relativt få inom universitetet som ägnade sig åt Stilla-havsasiensorienterad forskning och av dessa var det inte många som kunde ingå i den kompetensuppbyggnad som ansågs önskvärd av externa intressenter, även om forskarna ofta var synnerligen kvalificerade. Det fanns en diskrepans mellan befintlig kompetens och den kompetens som efterfrågades ute i samhället. Mycket var oklart och PM-författaren föreslog att en arbetsgrupp på tre ledamöter från styrelsen skulle tillsättas för att utarbeta en verksamhetsplan. Så skedde också med Åke von Sydow som ordförande och Claes von Post (SE-Banken), Bengt Rånby (KTH) och Gunnar Hedlund (Handelshögskolan) som medlemmar och mig som sekreterare. I juni 1987 presenterades rapporten "Bygga och sprida kompetens om Öst- och Sydöst-asien".

Rapporten beskrevs av gruppens ordförande som "ett arbetspapper innehållande en serie observationer och uppslag snarare än genomarbetade rekommendationer" som om den godkändes kunde utmynna i ett handlingsprogram (von Sydow till CPAS styrelse 20/5 1987). Omdömet var lite missvisande för rapporten gav en insiktsfull redovisning av kompetensläget vid de

svenska universiteten vad gällde studier och forskning om länderna i Stilla-havsasien. En slutsats var att även om Stockholms universitet uppvisade kompetensspetsar så var kompetensluckorna än mer iögonfallande. Mestadels utfördes forskningen av enstaka forskare och inte forskargrupper. Den befintliga kompetensen var både sammanhållen i den meningen att den bedrevs vid ett begränsat antal institutioner, och spridd i den meningen att insatser gjordes inom skilda ämnesområden och utfördes av olika forskare.

I en argumentation för att resurstillskott behövdes för universitetets verksamhet med inriktning på Stilla-havsasien skrev Åke von Sydow i ett brev 7/2 1989 till LM-chefen Björn Svedberg att det rådde "en vidunderlig snedsits" vad gällde den akademiska satsningen på olika regioner. Han refererade till siffror som gav syn för saken:

<i>Region</i>	<i>Östeuropa</i>	<i>Afrika</i>	<i>Latinamerika</i>	<i>Stilla-havsasien</i>
Universitet	Uppsala	Uppsala	Stockholm	Stockholm
Personal, totalt	17	30	21	1,5
Varav forskare	11	7	12	

Och som von Sydow lakoniskt konstaterade: "Vi kan väl vara överens om att denna bild näppeligen rimmar med respektive regioners betydelse för oss."

Den slutsats som drogs inom CPAS var att vägen till framgång måste bygga på fortsatt men också stärkt samarbete och det som numera benämns nätverkande. I själva verket var det enkelt att se att detta var en förutsättning för att det skulle bli snurr på verksamheten. Det fanns en betydande insikt inom CPAS om hur mycket som stod att vinna på samarbete. Och här fick centret gensvar från många forskare, studenter och externa intressenter. Inom det akademiska finns mycket revirtänkande och kontroverser uppkommer om ditten och datten. Men med en fast stab som kunde räknas på två fingrar berodde centrets obestridliga framgångar på samarbetet med likasinnade inom och utom universitetet. Eftersom CPAS dåvarande ordförande, Staffan Helmfrid, bedömde att den mångomtalade "kritiska massan" för CPAS del utgjordes av 10-20 forskartjänster ("Underlag för styrelsesammanträde 26 jan 1987", PM 21/1 1987) stod det klart hur avgörande samarbete i själva verket var. Utan samarbete var det enkelt att inse att CPAS skulle stanna i växten och i sinom tid stå inför nedläggning.

Läget i detta avseende var både gott och uselt. En kartläggning från 1990 presenterade inte mindre än 43 forskare och forskarstuderande som ägnade sig åt forskning rörande Stillahavsasien, och ändå upptogs bara de som var aktiva vid Stockholms universitet, med något enstaka undantag. I en uppföljning två år senare hade antalet ökat till 46. Till detta kom de som var verksamma vid till exempel KTH och Handelshögskolan eller regeringskansliet.² Många av dessa kom på olika sätt att medverka i CPAS verksamhet vilket gav utväxling på CPAS knappa personella och andra resurser.

En paradox i sammanhanget var att antalet aktiva doktorander inom för CPAS relevanta forskningsområden var måttligt. En sammanställning som gjordes ht 1987 visade att förutom vid institutionen för orientaliska språk fanns sådana doktorander bara vid institutionerna för religionshistoria, teater- och filmvetenskap, statsvetenskap, socialantropologi och etnologi. Således saknade tunga discipliner som nationalekonomi, ekonomisk historia, sociologi och företagsekonomi sådana doktorander. I ett PM utarbetat för styrelsen framförs trots detta uppfattningen att "en rimlig bedömning är att man inom dessa institutioner bör vara intresserade av att projekt bedrivs som berör något eller några länder i Stillahavsasien." ("Doktorandtjänster", PM 27/8 1987). Det begränsade antalet doktorander reflekterade den allmänna bristen på tjänster för forskare som ägnade sig åt Stillahavsasien. Inte ens den riktade satsning som HSFR gjorde under några år på 1980-talet ändrade på detta faktum.

HSFR:s insats baserades på en rapport framlagd 1984 av en arbetsgrupp med historikern Åke Hermansson som ordförande. Problemet var att rådets satsningar utgjordes av doktorandtjänster, forskningsanslag, symposier och således var tidsbegränsade. Dessutom gjordes insatserna på olika håll i landet vilket ledde till att HSFR:s satsning smetades ut. De tio tjänster som det rörde sig om innebar knappast det genomslag för forskningen som tio nya tjänster skulle ha inneburit om de förlades till ett universitet. I efterhand var det enkelt att konstatera att främsta orsaken till att det som var tänkt som en storsatsning från HSFR:s sida inte blev detta berodde på att perioden för satsningen var för kortvarig och att rådets arbetsgrupp var för räddhågad, eller inte hade mandat att styra de medel som man förfogade över. I ett PM

---

² En liknande snabbkartläggning som jag roade mig med att göra 2003 visade att antalet forskare och forskarstuderande (med något år kvar till disputation) uppgick till minst 75 – bara vid Stockholms universitet!

1988 betecknades utgångsläget för en satsning som "ganska klent vad gäller forskningen både kapacitetsmässigt och resursmässigt; det mesta är luckor medan 'topparna' är ganska glest förekommande."

Samtidigt pekades på att ökade medel inte nödvändigtvis innebar någon lösning. Inte ens ett sammanförande av forskare på universitetet som ägnade sig åt Stillaohavsasien kunde ses som en lösning eftersom den kompetens som fanns på universitetet inte alltid svarade mot den som efterfrågades ute i samhället utan hade växt fram utifrån inomvetenskapliga krav eller personliga intressen. Det fanns dock en insats som styrelsen borde överväga: "Sedan de samlade forskningspolitiska propositionerna introducerades har det svenska forskningssystemet kommit att fungera så att forskningssatsningar av större omfattning kan komma till stånd endast via förslag i forskningspropositionen." Slutsatsen var given för CPAS vidkommande: ett samlat grepp borde tas för universitetets verksamhet inom centrets ansvarsområde. ("Om Centrets verksamhet framöver", PM 30/11 1988) Styrelsen var inte sen att fatta galoppen.

Ett förslag i tiden

När universitetsstyrelsen inrättade CPAS togs samtidigt beslut att den nya centrumbildningen skulle utvärderas efter fem år. En utvärderingsgrupp tillsattes därför i december 1988 med Sven Nilsson (ordförande), dekanerna Östen Dahl (humanistiska fakulteten) och Rolf Adamson (samhällsvetenskapliga fakulteten) och chefen för universitetets informationsenhet Jonas Engberg och mig som sekreterare. Med tanke på att personalen vid CPAS fortsatt uppgick till en och en halv tjänst då universitetsstyrelsen beställde utvärderingen var personalresurserna magra till och med för en enhet som organisatoriskt tillhörde den humanistiska fakulteten, där man är van att dväljas under knapphetens kalla stjärna. Till detta kom budgetmedel för verksamheten som var i paritet med personaluppsättningen. Trots de knappa resurserna hade en verksamhet av en sådan kaliber bedrivits att arbetsgruppen ställde sig starkt positiv till CPAS verksamhet under de gångna åren. Brister fanns förvisso men dessa kunde hänföras till de knappa resurserna. Utvärderingsgruppen pläderade för att universitetet skulle förstärka satsningen på studier och forskning om länderna i Stillaohavsasien och presenterade förslag till insatser.

Vid behandlingen av rapporten i universitetsstyrelsen beslöts att den skulle överlämnas till UHÄ som komplement till universitetets anslagsframställning

med begäran att resurser skulle ställas till förfogande i enlighet med utredningens förslag. När 1990/91 års forskningsproposition sedermera presenterades visade det sig att regeringen tagit fasta på SU:s förslag. Med tiden tog Riksdagen beslut att godta propositionen, vilket innebar att öronmärkta medel anslogs för CPAS.

Att detta skulle bli fallet stod klart på ett tidigt stadium, även om varken CPAS styrelse eller anställda var medvetna om detta. I samband med utvärderingsgruppens arbete hade Åke von Sydow och Sven Nilsson begärt företräde hos planeringschefen Björn von Sydow, som ansvarade för propositionsarbetet i regeringskansliet, och tagit upp SU:s förslag om öronmärkta medel för CPAS. Det visade sig att förslaget föll i god jord. Inom regeringen var Kjell-Olof Feldt samordningsansvarig för forskningspolitiken och han ansåg att universiteten måste ägna större intresse åt länder som Japan, Kina och Sydkorea i en era som kallades globaliseringens och där Japans framfart i världsekonomin liknade en ångvält enligt många. I en intervju som jag nyligen gjorde med Björn von Sydow när jag samlade material för denna artikel säger han att han inte kunde notera någon dissonans i kören av positiva röster och att det redan på ett tidigt stadium gavs klartecken för den föreslagna satsningen. Enligt honom var det främst framtidspotentialen som regeringskansliet fäste avseende vid. Beslutet som togs var politiskt men måste för att implementeras tröskas genom vederbörliga instanser. Ingen sinkadus inträffade på vägen tills riksdagsbeslutet.

Det var inte bara Björn von Sydow, Kjell-Olof Feldt, Desiré Edmar och andra inom regeringskansliet som insåg att världen höll på att ömsa skinn. Till regeringskansliet inkom stödskrivelser och tunga instanser upplät sin stämma. När en tung man inom forskarsamhället som universitetskansler Carl-Gustaf Andrén stödde satsningen var det svårt för regeringen att inte lyssna. Viktig var också den roll som spelades av utrikesförvaltningen. Bakgrunden till detta var att den förre Japanambassadören Gunnar Heckscher varit en av dem som tagit initiativ till Japancentret och han hade fortsatt som vice ordförande även i CPAS under inledningsåren. Han hade efterträts av Håkan Berggren, tidigare ambassadör i Singapore och numera UD:s expeditionschef, som vid ett styrelsesammanträde för CPAS tog upp tanken på ett möte mellan CPAS styrelse och de svenska ambassadörerna i Stillahavsasien när dessa skulle befinna sig i Stockholm på chefsmöte.

I januari 1988 bjöd Stockholms universitet (SU) ambassadörerna på middag i Spökslottet. CPAS styrelse som i delar var samma som universitetssty-

relsen mötte upp mangrant och dessutom hade universitetskansler Carl-Gustaf Andrén, KTH:s rektor Gunnar Brodin, Handelshögskolans rektor Staffan Burenstam Linder, direktör Bengt Berg, sinologiprofessorn Göran Malmqvist och SU:s prorektor Inge Jonsson inbjudits. Samstämmigheten bland de deltagande om vikten av en satsning på forskningen om länderna i Stilla-havs-sasien var slående och man kom överens om framtida samarbete. Från ambassadörernas sida ombads universitetet komma med konkreta förslag till vad ambassaderna skulle kunna göra och Håkan Berggren skisserade vid mötet på vad det kunde röra sig om. Mest fokuserade han på möjligheterna att expandera forskningskontakterna med länderna i Stilla-havs-sasien men också att systematiskt bygga upp bibliotekssamlingarna.

Detta möte visade sig bli viktigt för hanteringen av SU:s förslag om öronmärkta medel för CPAS. Efter en resa till Sydkorea tog Åke von Sydow vägen förbi Tokyo för att presentera universitetets planer för Ove Heyman, Sveriges ambassadör i Japan, inför ett kommande regionmöte för de svenska ambassadörerna i Stilla-havs-sasien. Från mötet med ambassadörerna inkom sedermera en skrivelse till regeringskansliet som i starka ordalag stödde SU:s ambitioner men också Handelshögskolans planer på att inrätta ett Japaninstitut.

SU:s förslag om öronmärkta medel för CPAS visade sig ligga helt rätt i tiden. I själva verket var entusiasmen i regeringskansliet så stor att även ett betydligt mer omfattande förslag med stor säkerhet skulle ha fått gehör, sade Björn von Sydow när jag intervjuade honom om regeringskansliets hantering av SU:s förslag. Om detta var jag inte medveten, och knappast några andra inom SU. Och hade vi vetat det är det knappast troligt att universitetsstyrelsen som kollektivt skulle ha tagit intryck av hög svansföring från oss från CPAS även om flera av universitetsstyrelsens ledamöter också satt i CPAS styrelse. Inom universitetet finns det prioriteringar och avvägningar och i det stötande och blötande som ständigt pågår, särskilt då budgetfrågor är på tapeten, är det noga med kollegialitet och hänsynstagande till oomkullrunneliga revir och ömma tår så att inte tappade sugor uppkommer i onödan.

När Riksdagen godtog regeringens förslag om kommande forskningssatsningar innebar det en stor framgång inte bara för Stockholms universitet och dess dåvarande ledning utan även för de forskare och studenter som ägnade sig åt studier och forskning på områden som för utomstående oftast tycktes tämligen esoteriska. För finansministern hade medlen rört sig om såddpengar som skulle göra att universitetet tog sitt ansvar för att bygga upp kompeten-

sen om länder som var viktiga för Sverige. Detta skedde också. De satsningar som gjordes av universitetet under dessa år var framsynta och betydde att en grund lades till insatser till gagn för samhället i stort.

Slutord

När Riksdagen beslutade om öronmärkta medel för CPAS innebar det ett ekonomiskt lyft och starkt förbättrade möjligheter att bedriva en verksamhet som regeringen och Riksdagen bedömt hålla måttet. Tack vare framsynt agerande av Tom Hart, centrets nye professor, kunde centret ganska snart flytta till nya och större lokaler i Kräftriket, vilket innebar att verksamheten både konsoliderades och kunde expandera. Framväxten av Kina och Sydkorea som ekonomiska centra vid sidan av Japan gjorde att intresset för de länder som stod i centrum för CPAS verksamhet ökat markant, vilket resulterat i att studenter och forskare vid andra institutioner än den orientaliska i allt högre grad än tidigare ägnade sig åt studier av länderna i Stillahavsasien. Studenter och forskare flockades till CPAS aktiviteter och centrets renommé som ett centrum för viktig kunskap och kompetens blev allt solidare. Under 1990-talet stod det allt klarare att makten i världen, åtminstone den ekonomiska, höll på att förskjutas till länderna i Stillahavsasien på det sätt som Mikael Radja Mitra beskrivit i den rapport som CPAS utgav 1985. En av de viktigaste insatserna som CPAS gjorde under dessa år var att skapa en plattform och ett forum för studenter och forskare som intresserade sig för länderna i Stillahavsasien och motverka den vanliga föreställningen att de var "kufar". Till historien tycktes höra den tid då studenter och forskare med intresse för länderna i Östasien utgjorde inte bara en gles skara utan även sågs som udda.

Det är i efterhand lätt att glömma hur mycket motvind som i början mötte de satsningar som gjordes vid Stockholms universitet. Bakom de framsynta insatserna fanns en insikt om universitetets roll och ansvar inom det nationella forskningspolitiska systemet. Med sin månghundraåriga historia är universiteten konservativa institutioner men Stillahavsasien som nytt forsknings- och studieområde vann burskap inom universitetsorganisationen tack vare den energi som ådagalades av centrala befattningshavare burna av en insikt om de behov av kunskap och kompetens som ställdes på universiteten i en värld i omvandling. Men det var inte bara energi och visioner som ledde till framgång. CPAS framgångar under åren i början byggde också på en rejäl portion envishet och ovilja att ge tappt. När CPAS kunde utge boken om kinesisk förvaltning 1993 hade det gått nästan ett decennium sedan Gunnar

Heckscher tog initiativet till de seminarier som boken byggde på. 1994, sex år efter att tanken "Japans globala roll: Implikationer för Sverige" lanserats inom CPAS, utgav Carlssons förlag denna bok redigerad av mig. Många andra exempel kan ges där envishet gjorde att resultat kunde nås.

En dag ställdes dock allt på huvudet när det uppdagades att en universitetsanställd med ekonomiska problem hade sänt ut bluffakturor. En hade kommit till CPAS och av misstag råkat attesteras och hux flux var en stor del av årsanslaget borta. Med hjälp av goda krafter med RÄ i spetsen kunde dock det prekära läget hanteras. RÄ tog omedelbart tag i saken och en del av de försvunna medlen kunde återföras, bluffmakaren sparkades och åtalades med tiden. Men centrets kassa var dränerad och humanistens talang att trola med knäna kom väl till pass. Centret fick göra som andra institutioner i liknande bryderi; frigöra medel genom tjänstledigheter så att det uppkomna underskottet kunde amorteras av. Verksamheten rullade dock på och utåt sett märktes inget.

Under i stort sett hela den period som Staffan Helmfrid och jag skriver om var CPAS resurser ytterligt knappa. Men bara om fokus ligger på det ekonomiska. Inom universiteten är det de mänskliga resurserna som är avgörande och den verksamhet som tog form under Helmfrids tid som ordförande visar hur goda resultat kan nås även med knappa resurser om verksamheten bygger på samarbete och framsynthet.

Bert Edström

Orientaliska Studier Nr 123, 2009